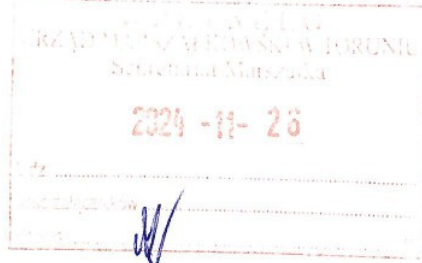

P. P. Wójcik-Rębski
20.11.2024
Bydgoszcz 24.11.2024 r.
Odebrałam, P. Wójcik,
25.11.2024.

Radny Sejmiku Województwa
Kujawsko-Pomorskiego
Jarosław Wenderlich

Szanowny Pan
Piotr Całbecki
Marszałek Województwa
Kujawsko-Pomorskiego

INTERPELACJA

Szanowny Panie Marszałku!

Na podstawie art.23 ust.5 ustawy o samorządzie województwa składam interpelację skierowaną do Pana Marszałka w sprawie planowanych remontów i inwestycji w Zespole Parków Krajobrazowych nad Dolną Wisłą oraz planu działań dla Chrystkowa.

Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego 6 listopada br. zatwierdził harmonogram rzeczowo-finansowy związany z remontem chaty pomenonickiej w Chrystkowie. W imieniu mieszkańców dziękuję Panu Marszałkowi i Dyrekcji Parku za podjęte działania. W temacie Chrystkowa w 2008 roku na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego przygotowano pod koordynacją Pani dr Marii Dombrowicz (Zakład Geografii Turystyki, Instytutu Geografii UKW) w Bydgoszczy projekt „Nadwiślańska Wieś Mennonicka” (w załączniku).

Mając na uwadze powyższe kieruje do Pana Marszałka następujące pytania:

- 1) Jakie plany remontowe i inwestycyjne na lata przyszłe ma Zespół Parków Krajobrazowych nad Dolną Wisłą?
- 2) Czy i jak planuje się dodatkowo wykorzystać potencjał Chrystkowa w następnych latach?

Z wyrazami szacunku

Jarosław Wenderlich
Jarosław Wenderlich

CHRYSTKOWO. Nadwiślańska Wieś Mennonicka

PROJEKT PRZYGOTOWANY PRZEZ:

Zakład Geografii Turystyki, Instytut Geografii

UKW w Bydgoszczy w składzie:

dr Maria Dombrowicz – KONCEPCJA i koordynator Projektu

dr Rafał Gotowski

mgr Monika Kozłowska

Współpraca:

dr Kazimierz Harłodziński

Instytut Geografii UKW w Bydgoszczy

mgr Robert Gonia, Zespół Parków Krajobrazowych

Chełmińskiego i Nadwiślańskiego

inż. Bożena Błaszczńska, Kujawsko – Pomorski

Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie

Elżbieta Kwiatkowska, Stowarzyszenie Inicjatyw

Niemożliwych „Razem” w Świeciu

Opracowano w ramach zlecenia Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu , listopad 2008

I. GŁÓWNE ZAŁOŻENIA PROJEKTU

Projekt jest próbą stworzenia merytorycznej koncepcji wsi tematycznej, przeniesionej na grunt Polski Północnej z doświadczeń państw Europy Zachodniej: Austrii, Francji, Włoch, Portugalii. Przypisanie określonej specjalizacji tematycznej dla wsi Chrystkowo w oparciu o jej walory kulturowe - jest głównym celem włączenia tej miejscowości w obszar gospodarki turystycznej. Przygotowanie tematycznego modelu turystycznego wykorzystania walorów wsi ma umożliwić poprawę dotychczasowej atrakcyjności turystycznej tej miejscowości. W dalszej kolejności ma na celu ożywienie społeczności lokalnej sołectwa Chrystkowo dla wspólnych działań na rzecz turystycznego rozwoju wsi.

II. PRZEWDYWANE WYNIKI WDROŻENIA PROJEKTU

Zakłada się, że zaproponowane w projekcie zmiany w dotychczasowym zakresie funkcjonowania turystycznego miejscowości Chrystkowo oraz interwencja w system społeczny wsi w celu pozyskania aktywności mieszkańców wsi w rozwój nowego sektora rynku pracy – turystyki, przyniesie następujące efekty:

- zwiększenie atrakcyjności turystycznej miejscowości w wymiarze lokalnym i ponadregionalnym,
- wzrost ruchu turystycznego: turystyki przyjazdowej krajowej i zagranicznej (ze szczególnym uwzględnieniem obsługi turystów holenderskich),
- uświadomienie mieszkańców o możliwościach nowych form zarobkowania w sferze usług turystycznych,
- dołączenie Chrystkowa do sieci turystycznych wsi tematycznych w Europie (wspólna wymiana doświadczeń i turystów)
- wykorzystanie projektu w staraniach jednostek samorządowych lub organizacji pozarządowych w pozyskaniu środków finansowych z „Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007 – 2013”, Osi Priorytetowej „Wsparcie dla turystyki”.

III. REALIZACJA PROJEKTU

Realizację projektu przygotowano przede wszystkim w oparciu o badania studialne obejmujące miejscowość Chrystkowo i lewobrzeżny fragment Doliny Dolnej Wisły wsparte badaniem socjologicznym mieszkańców wsi. Zbadano potencjał kulturowy i przyrodniczy

Chrystkowa oraz najbliższego otoczenia. Przeprowadzono inwentaryzację urbanistyczną, kulturową i przyrodniczą wraz z waloryzacją obiektów i obszarów bezpośrednio sąsiadujących z miejscowością. Wykonano badania socjologiczne wśród mieszkańców Chrystkowa celem poznania możliwości ich włączenia w nowe działania, jakimi będzie rozwój usług turystycznych. Pozyskano część społeczności tej miejscowości dla wzrostu ich zainteresowań w poznanie dziedzictwa kulinarnego. Dokonano przeglądu archiwalnych materiałów historycznych dostępnych map i wydawnictw turystycznych. Zbadano poziom inicjatyw turystycznych w miejscowości Chrystkowo i jej okolic, realizowanych przez lokalną społeczność lub organizacje pozarządowe.

IV. WYBÓR MIEJSCOWOŚCI CHRYSKOWO DLA REALIZACJI PROJEKTU „TURYSTYCZNA WIEŚ TEMATYCZNA”

TURYSTYCZNE WSIE TEMATYCZNE funkcjonują poprzez specjalnie przygotowany dla nich i jedyny w swoim rodzaju **TEMATYCZNY MODEL TURYSTYCZNEGO WYKORZYSTANIA ICH WARUNKÓW**. Podstawą dla przygotowania takiego modelu są unikatowe cechy historyczne, kulturalne i przyrodnicze miejscowości, które decydują o przypisaniu określonego zakresu tematycznego. Zakres taki wyróżnia miejscowość spośród innych miejscowości turystycznych, decyduje o nowych możliwościach jej turystycznego rozwoju. Ze względu na wyjątkową **TEMATYCZNĄ OFERTĘ TURYSTYCZNĄ** do takiej miejscowości odbywane są specjalnie podróże turystyczne.

Wytypowana do realizacji projektu miejscowość Chrystkowo spełnia kryteria wsi tematycznej. Są nimi:

- interesująca historia wsi założonej w XV wieku jako własność rycerska, w XVI wieku szlachecka, od drugiej połowy XVI wieku związana z osadnictwem holenderskim Mennonitów¹,
- dobrze zachowane budynki i układy zagród typu holenderskiego z dominującą w krajobrazie mennonicką chatą, uznaną za perłę tego typu architektury w skali kraju^{2**}
- układ przestrzenny wsi z rzędownym układem zabudowy równoległe z biegiem Wisły i prostopadle usytuowanych pól wzdłuż rzeki,

---

¹ Odłam protestanckiego ugrupowania anabaptystów z Niderlandów, nazywanych „olendrami”. Życzliwie przyjęci przez rdzenną ludność dzięki cechom sumienności, pracowitości i surowej moralności, przyczynili się do rozwoju gospodarczego i technicznego Doliny Dolnej Wisły.

^{**} W latach 30 – tych XX wieku przeważała tu zabudowa drewniana – 107 budynków w tym 34 mieszkalne – były typowe dla budownictwa holenderskiego

- wartość przyrodnicza i kulturowa doliny Wisły.

Dodatkowymi kryteriami zwiększającymi potencjalną atrakcyjność turystyczną Chrystkowa są:

- malownicze położenie miejscowości na obszarze chronionym Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego
- koncentracja atrakcyjnych walorów kulturowych i przyrodniczych w najbliższym otoczeniu miejscowości,
- stałe w kalendarzu imprez turystycznych imprezy o regionalnej i krajowej randze,
- dobre usytuowanie komunikacyjne miejscowości 40km od Bydgoszczy, 16km od Świecia, 17km od Chełmna.

IV. Socjologiczna ocena mieszkańców Chrystkowa dla rozwoju turystyki

Dla koncepcji rozwoju turystyki w miejscowości Chrystkowo istotnym elementem było pozyskanie aktywności jej mieszkańców poprzez dostrzeżenie przez nich tych walorów turystycznych, które stanowią o kierunkach rozwoju turystycznego wsi. Dalsze działania koncentrowały się wokół poznania umiejętności przełożenia wiedzy mieszkańców o dostrzeżonych wartościach na rzecz aktywnego uczestnictwa w rozwój turystyki.

W tym celu przygotowano specjalną ankietę (zał. nr 1), zorganizowano kilka spotkań informacyjnych z mieszkańcami wsi, oraz przeprowadzona za pośrednictwem specjalisty z Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego szkolenie dla 15 osób zainteresowanych poznaniem dziedzictwa kulinarnego mennonitów.

Wyniki ankiety środowiskowej skierowanej do mieszkańców wsi pozwoliły na sformułowanie nast. wniosków:

- większość z badanych gospodarstw jest zainteresowana rozwojem turystyki w miejscowości przez uczestnictwo w takich działaniach jak:
  - zarejestrowanie działalności agroturystycznej lub ekoturystycznej (z 15 ankietowanych gospodarstw 6 gospodarstw wyraziło wole prowadzenia takiej formy działalności),oferując zarówno pokoje jak i wyżywienie oparte na własnych produktach pochodzących z własnych gospodarstw,
  - 15 osób uczestniczących w szkoleniu kulinarnym jest zainteresowana prowadzeniem oferty kulinarnej dla turystów,
  - część z badanych mieszkańców wyraziło zainteresowanie dodatkową pracą związaną z usługami turystycznymi przygotowaniem własnych wyrobów rękodzielnictwa i produktów

nawiązujących do historii osadników holenderskich oraz ich sprzedażą. w miejscu zabytkowej chaty.

V. CHRYS TKOWO „NADWIŚLAŃSKA WIEŚ MENNONICKA”

Udokumentowana historia osadników holenderskich zamieszkujących tu od drugiej połowy XVI wieku do lat 40 – tych XX wieku^{3*}, dobrze zachowane budownictwo holenderskie^{4**} oraz położenie miejscowości w unikatowym krajobrazie doliny rzeki Wisły. Są głównymi cechami, dla tematycznej nazwy Chrystkowa jako „Nadwiślańska Wieś Tematyczna”.

1. Mennonicka chata

Podcieniowa chata o drewnianej konstrukcji zrębowej z 1770 (fot.1) roku jest monumentalnym, dominującym w krajobrazie wsi budynkiem z dwuspadowym dachem krytym obecnie warstwą trzciny, prawie trzykrotnie wyższym od ścian parteru. We frontowej części chaty centralne miejsce zajmuje podcień. Jego podporę stanowi pięć ozdobnych słupów, na którymi znajduje się użytkowe piętro, wykorzystywane jako spichlerz. To tu przechowywane były zboża, ładowane bezpośrednio z wozów przez specjalny otwór. Pomieszczenie to służyło również do przechowywania dobytku jak i koncentracji życia oraz domowników podczas powodzi. Część mieszkalną stanowi sień i izby. Wyjątkowość stylu budynku nadaje zdobnictwo słupów podcieniowych.

Chata w Chrystkowie była centrum dużego gospodarstwa Mennonitów. Na jego terenie znajdowały się: obora, stajnie, chlewnia, drewniana stodoła, wozownia oraz murowane z cegieł kuźnia, owczarnia i piwnice. W zachowanym do dziś wyłącznie budynku inwentarskim położonym naprzeciw chaty, cennym elementem jest zachowany system równi pochyłych, które umożliwiły wprowadzenie zwierząt na poddasze podczas powodzi.

Od 1992 roku chata została wpisana do centralnego „Rejestru Zabytków”, od 1995 roku pełni funkcję dydaktyczno – muzealną w ramach działalności Zespołu Parków Chełmińskiego i Nadwiślańskiego. Wewnątrz chaty znajduje się niewielka kolekcja eksponatów związana z życiem mieszkańców Chrystkowa i okolicznych wsi. Chata udostępniona jest do zwiedzania we wszystkie dni tygodnia z wyjątkiem poniedziałków i wtorków. W pobliżu chaty założono szkółkę starych odmian drzew owocowych jabłoni i śliw, odtworzono suszarnię i

---

* Mieszkańcy wsi Chrystkowo byli w większości wyznania ewangelickiego – w 1773 roku ok. 100%, w 1922 roku - 82%, w 1931 – 63%

** Drewniane budynki mieszkalne kryte słomą z wieloma ręcznie wykonanymi z drewna topolowego i dębowego detalami (stolarka okienna, drzwi, słupy). Architektura budynków przystosowana do specyficznych warunków życia (częste powodzie).

przechowalnie dla owoców. Od 2007 roku w bezpośrednim sąsiedztwie chaty funkcjonuje gospodarstwo agroturystyczne oferujące gościnne pokoje i tradycyjną regionalną kuchnię.

2. Mennonickie otoczenie

Niedźwiedź

Wieś położona jest w sąsiedztwie Chrystkowa w granicach administracyjnych gminy Świecie. W latach 1308-1309, w drodze zamiany z klasztorem cystersów pelplińskich, wieś była w posiadanie Zakonu. Około 1320 r. Niedźwiedź wszedł w obszar utworzonego wówczas komturstwa świeckiego. W 1424 r., Zakon nadał miastu Świecie 4 łany z Niedźwiedzia, a w 1438 r., wieś stanowiła ponownie w całości własność Krzyżaków. W latach 1437 - 1438 wieś opustoszała w skutek wylewów Wisły, którym miejscowa ludność nie potrafiła sprostać.

Pod panowaniem krzyżackim wieś znajdowała się do 1454 r. tj. do czasu powrotu Pomorza do Polski. Z dokumentu z 1480 r. wynika, że przy Niedźwiedziu istniał przewóz na Wiśle, należący do Starogrodu (pokrzyżackiego folwarku na prawym brzegu rzeki), dzierżawiony przez patrycjusza toruńskiego, Czyrenberga. Przewoźnikami byli najczęściej karczmarze, zamieszkujący samotnicze karczmy. Pełniły one dwojaką rolę - były miejscami odpoczynku dla flisaków spławiających towary do Gdańska i Elbląga oraz spełniały funkcję strażnic ostrzegających okolicznych mieszkańców przed wylewami Wisły.

W 1570 r. wieś była zasiedlana w ramach osadnictwa holenderskiego. W roku 1614 niedźwiedzki las dzierżawili mieszczanie ze Świecia, którzy winni byli płacić pieniądze do zamku starogrodzkiego. W roku 1646 r. wieś i przewóz na rzece dzierżawiło miasto Chełmno, wzmianka źródłowa z roku 1649 r. informuje, iż rybacy z Niedźwiedzia płacili proboszczowi w Gnieźnie solą. W 1662 r. wieś zamieszkiwało 14 rodzin, a liczba mieszkańców - określana mianem olędrów - wynosiła 74 osoby. 13 września 1676 r. w akcie erekcyjnym w ramach uposażenia materialnego wieś Niedźwiedź wraz z przewozem została nadana seminarium duchownemu księży misjonarzy w Chełmnie.

Fot. 9 Pomenonicka chata w Niedźwiedziu (fot. R. Gonia)

W 1760 r. podpisano kontrakt dzierżawny wsi Niedźwiedź zawarty pomiędzy proboszczem parafii w Chełmnie i Dyrektorem Seminarium, a osadnikami holenderskimi. Dzierżawa zawarta na okres 40 lat, obejmowała całą wieś Niedźwiedź z wyjątkiem skrawka ziemi przyległej do karczmy przewozowej. Pierwszy rozbiór w 1772 r. oderwał od Polski Prusy Królewskie i włączył je do monarchii Fryderyka II. Władze pruskie wprowadziły nową administrację dla zabranych ziem, nazwanych Prusami Zachodnimi (Westpreussen). Wieś Niedźwiedź znalazła się w granicach administracyjnych regencji kwidzińskiej.

Fot. 10 Wał przeciwpowodziowy we wsi Niedźwiedź (fot. R. Gonia).

W coraz większym stopniu ziemie te zaczęli zagospodarowywać osadnicy niemieccy, którzy zasiedlali wsie olęderskie, w tym również Niedźwiedź. W 1773 r. Niedźwiedź należał do zakonu benedyktynek w Chełmnie. W latach 1787-1789 w związku z ograniczonym prawem dzierżawy i nabywania nowych gruntów oraz braku tolerancji odrębności

kulturowej i wyznaniowej menonici zaczęli licznie emigrować do Rosji. Tam mieli zapewnioną wolność religijną i przywileje ekonomiczne. W latach 1847 i 1856 wieś zamieszkiwało - odpowiednio 155 i 161 osób. W latach 1873 -1874 wieś zajmowała obszar ok. 320 ha i liczyła 14 gospodarstw i w późniejszym czasie zdominowana była przez Niemców. Obszar wsi wynosił wówczas ponad 1600 mórg, gdzie było 16 domów mieszkalnych. W latach 1945 - 1946 ponemieckie gospodarstwa przejęła ludność bezrolna i małorolna z innych stron Polski, głównie z Małopolski i tzw. Kongresówki, osadnicy niemieccy opuścili wieś Niedźwiedź. Do dnia dzisiejszego można zauważyć dzieła wszystkich grup osadniczych, które tu pozostawiły po sobie trwały ślad w krajobrazie kulturowym. Zachowały się również wały przeciwpowodziowe (fot. 10), chroniące wsie przed wylewami rzeki oraz systemy kanałów odwadniających, cmentarze oraz nieliczne zabudowania różniące od rodzimej architektury wiejskiej.

Kosowo

Dawne nazwy Kosowa to: Kossowo, Fliederhof. Wieś położona w zalewowej dolinie Wisły, otoczona jest łąkami przecinanymi kanałami melioracyjnymi. Wieś charakteryzuje się rzędownym układem zagród, budynki zgrupowane są w formie ulicówki.

Pierwsza informacja o wsi pochodzi z 1315 r. Kosowo pierwotnie było własnością rycerską. Około 1390 r. wieś posiadał Dytryk z Kosowa. W 1570 r. osada stanowiła własność szlachecką i obejmowała niewielki folwark. Około 1880 r. znajdowało się we wsi 7 budynków mieszkalnych, ludność liczyła zaś 44 osadników. Kosowo posiadało parafię katolicką i pocztę w Grucznie, szkołę zaś na miejscu. Właścicielami dóbr w Kosowie pod koniec XIX w. byli Kozłowscy.

Fot. 15 i 16 Żelazny krzyż oraz resztki ogrodzenia mogił na cmentarzu w Kosowie (fot. R.Gonia)

We wsi nie ma przykładów historycznej zabudowy mieszkalnej, występują pojedyncze, zniszczone obiekty o konstrukcji zrębowej. W dobrym stanie zachował się jedynie murowany budynek szkoły z początku XX w. W zachodniej części wsi znajduje się nieczynny cmentarz ewangelicki, założony około 1800 r. Na jego terenie znajdują się 4 nagrobki z połowy XIX w. a także 29 mogił z pierwszej połowy XX w. Cmentarz jest zagrożony całkowitą utratą wartości kulturowych, pomimo iż jest jednym z najstarszych w okolicy świadectw osadnictwa menonickiego.

Topolenek

Pierwsza wzmianka o wsi Topolenek pochodzi z 1697 r., gdy była ona własnością szlachecką. Dawne nazwy wsi to: Topolinken, Topolinki. Kontrakty z osadnikami holenderskimi w Topolinku zawierano w latach 1697-1773. Pod koniec XIX w. była to wieś szlachecka. W 1885 r. znajdowało się na jej terenie 55 domów zajmowanych przez 342 mieszkańców. Topolenek należał do parafii katolickiej w Topolnie, posiadał natomiast własną szkołę ewangelicką.

Wieś rozciąga się u podnóża wysoczyzny świeckiej, w okolicy urozmaiconej wąwozami przecinającymi jej stoki. Topolenek otaczają łąki i pola uprawne układające się prostopadle w stosunku do Wisły. Układ przestrzenny wsi zalicza się do typu zabudowy rzędowej, spotykanego często na nizinach nadwiślańskich w rejonie Świecia.

Na terenie Topolinka przetrwały obiekty o wartości historycznej. Reprezentują je dwie zagrody murowane ze schyłku XIX w., składające się z budynków mieszkalnych i gospodarczych. Obecne są też pojedyncze domostwa drewniane i drewniano-murowane z 2 poł. XIX w. (5 obiektów). Dominuje wśród nich tzw. typ nizinno-holenderski. Na terenie wsi istnieją pozostałości 2 cmentarzy ewangelickich z XIX w.

3. Mennonickie dziedzictwo kulinarne

Sztuka kulinarna jest tą dziedziną umiejętności ludzkich, która w każdym okresie historycznym wyróżniała się oryginalnością potraw, przygotowywanych w oparciu o uwarunkowania kulinarne i gospodarcze. Bogactwo kulinarne tworzyli przede wszystkim mieszkańcy miejscowości, którzy od pokoleń przekazywali sposoby przyrządzania swoich potraw.

Przybyli do Chrystkowa osadnicy holenderscy zamieszkujący tu w większości wśród mieszkańców wsi w XVIII i XIX wieku wnieśli tu swoje tradycje kulinarne, oparte przede wszystkim na produktach pochodzących z własnych gospodarstw, nastawionych na wytwórczość rolną i hodowlaną, uzupełnioną rybołówstwem oraz owocami z sadów i warzywami z własnych ogródków. W tradycyjnym pożywieniu codziennym Mennonitów przeważały proste potrawy jednogarnkowe. Bardziej wykwintne potrawy przygotowywano natomiast z okazji uroczystości rodzinnych oraz świąt. Atrakcyjność potraw mennonickich wynikała z jakości użytych własnych naturalnych produktów pochodzących z własnych gospodarstw, sposobu ich wytwarzania i przechowywania oraz sekretem kulinarnym. Poznanie dziedzictwa kulinarnego Mennonitów oraz jego kontynuowanie w Chrystkowie jest doskonałą cechą, która będzie wyróżniać tę miejscowość, wśród innych miejscowości turystycznych.

4. Nadwiślański krajobraz

Krajobraz rzeczny w otoczeniu miejscowości Chrystkowo jest unikatową mozaiką nadwiślańskich parowów, zboczy, fragmentów liściastych lasów, pól, łąk, regularnych rzędów wierzb, starych sadów z rzadkimi odmianami jabłoni i śliw oraz systemem kanałów melioracyjnych (pozostałości działalności mennonickiej w osuszaniu obszarów podmokłych). Na obszarach zalewowych rzeki Wisły wyróżnia się pas wałów przeciwpowodziowych oraz starorzeczy nazywanych fragmentami „starej rzeki”. Odcięte od głównego nurtu rzeki – są obecnie naturalnymi miejscami życia wielu gatunków ptaków i ryb oraz krajobrazową odrębnością tej części terenu. Nagromadzenie wyjątkowych cech krajobrazu nadwiślańskiego zdecydowało o objęciu go ochroną prawną w formie parku krajobrazowego pn. „Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, jednego z większych parków krajobrazowych w skali kraju.”

VI. WALORY KULTUROWE W OTOCZENIU CHRYSTKOWA

Gruczno

To malowniczo usytuowana na zboczu Doliny Wisły, niewielka wieś (fot. 11), licząca ok. 1.350 mieszkańców, położona w odległości 3 km od rzeki Wisły, 12 km od śródmieścia Świecia, 11 km od starówki Chełmna i 39 km od centrum Bydgoszczy. Kolejne przekształcenia nazwy osady: Grodesno, Grodeczno, Grodzieczno, Grodczno, Groczo, Gruczniensies, Gruczno, są pochodną od wyrazu "gród". Aktualna nazwa funkcjonuje od XVI

Fot. 11 Zdjęcie lotnicze Gruczna (fot. R. Gonja).

wieku i nie występuje nigdzie więcej na terenie Polski. Administracyjnie wieś położona jest w powiecie świeckim, w gminie Świecie, w województwie kujawsko-pomorskim i umownie stanowi południowo-zachodni "przyczółek" kociewski. W roku 1290 wieś została podarowana przez księcia pomorskiego Mściwoja II arcybiskupom gnieźnieńskim. Miejscowa parafia św. Jana Chrzciciela należy do najstarszych na Pomorzu, a pierwszy kościół powstał w XIII wieku. Do połowy XVII wieku Gruczno było jedną z największych wsi na Pomorzu. Po spaleniu przez Szwedów i wymordowaniu ludności nie osiągnęło już dawnej świetności. Istniejący neogotycki kościół został wybudowany pod koniec XVIII w. a w latach 1873-1876 gruntownie przebudowany. Zabytkowy młyn pochodzi z roku 1888 i był kiedyś napędzany wodą, a ostatnio silnikiem elektrycznym (fot. 13). Młyn zakończył działalność w roku 1998, a obecnie jest siedzibą Towarzystwa Przyjaciół Dolnej Wisły i jest udostępniony dla zwiedzających.

Fot. 12 Neogotycki kościół z lat 1873-1876 (fot. R. Gonja).

Pierwsza osada znajdowała się na górze Świętego Jana. W wyniku prowadzonych wykopalisk w r. 1896-1899 (przez Muzeum Historyczne w Grudziądzu i w r. 1938 (przez ks. Władysława Lęgę) odkryto cmentarzysko, a w grobach pierwotnej ludności znaleziono naczynia i różne przedmioty, które zaginęły podczas II wojny światowej. W r. 1964 po raz trzeci były prowadzone wykopaliska, w przebadanych wówczas ponad 400 grobach w 41 znaleziono bardzo okazała biżuterię średniowieczną (kolie, bransolety, krzyżyki i inne) (fot. 14). Wystawa warszawska znalezionych eksponatów została nagrodzona i odtąd stanowi stałą wystawę w Muzeum w Grudziądzu. Badania archeologiczne i wykopaliska rejestrują 5 faz zasiedlania zespołu grodowego w Grucznie (VII - IV w.)

Fot. 13 Młyn w Grucznie z 1888 roku św. Jana (fot. R. Gonja).

Fot. 14 Ażurowa ozdoba z grodziska

Topolno

Nazwa miejscowości pochodzi od nazwy drzewa (topola). W przeszłości Topolno było wsią rycerską, potem szlachecką. W dokumentach nazwa Topolno pojawia się po raz pierwszy w 1239 r. jako wieś graniczna. Za czasów książąt pomorskich miejscowość ta wchodziła w

skład kasztelani świeckiej. W czasach krzyżackich była własnością rycerską. Majątek Topolno należał do możnej rodziny Konarskich, której członkowie zajmowali wybitne stanowiska państwowe i kościelne w Polsce (już na początku XVI w. za rządów króla polskiego Zygmunta I jeden z Konarskich - Jan był biskupem krakowskim, a o ks. Stanisław Konarski związany był z zakonem Pijarów (XVIII w.). Hojnie wspomagał i opiekował się klasztorem w Topolnie, ufundowanym przez jego przodków. Z dziejów Topolna na uwagę zasługuje Samuel Konarski (1542-1608) chorąży pomorski. Przełom XVI i XVII w., to czasy, kiedy rody szlacheckie dążyły do wyniesienia swoich siedzib do rangi miasta, zaczął się tu rozwijać handel, co roku odbywało się 12 jarmarków.

Jak głosi podanie ludowe w 1583 r. w uroczystość Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w jasny i pogodny dzień nad środkiem Wisły ukazała się jasność. Ludzie widząc to pobiegli na wał, aby bliżej, w milczeniu i ze strachem przypatrzeć się temu zjawisku. Obraz Najświętszej Maryi Panny wolniutko płynął aż nagle stanął. Chwilę jeszcze ludzie w podziwieniu czekali co się stanie. Lecz gdy się obraz nie ruszył z miejsca pospieszyli do łódek i popłynęli do obrazu. Bez trudu mogli go zabrać i z wielką radością przywieźli na ląd.

Nad strugą przy drodze wiodącej do Grabowa zbudowali skromną kapliczkę, w której ustawili cudowny obraz. Zewsząd spieszył lud na to miejsce, aby Matce Najświętszej oddać należytą cześć. Jeszcze tego samego roku za staraniem Samuela Konarskiego, wystawiono kościółek drewniany na miejscu, gdzie dziś stoi krzyż kamienny. W kościółku tym obraz pozostał blisko sto lat. Jak opiewa podanie ludowe pewnej nocy, Najświętsza Pani objawiła się we śnie Andrzejowi Konarskiemu i poleciła mu, żeby Jej obraz przeniesiono do innego miejsca gdzie by większej czci doznała. Takie samo życzenie objawiła ówczesnemu księdzu kapelanowi. Lecz mimo to, nie zwracali oni żadnej uwagi. Wtedy to Jej obraz zniknął z kościoła. Dopiero po długim czasie szukania znaleziono go na miejscu, gdzie dziś stoi kościół murowany. Kilka razy przenosili obraz do starego kościółka, ale zawsze zniknął i ukazywał się na tym samym miejscu. Ludzie widząc taki cud zrozumieli, że Matka Najświętsza życzyła sobie, aby tu Jej cześć oddawali i obraz cudowny umieścili. Gdy o tym dowiedział się Adam Konarski, wojewoda malborski i proboszcz kapituły warmińskiej, rodzony brat Andrzeja Konarskiego, postanowił na swój koszt wzniesić w tym miejscu nowy kościół, który został wybudowany w latach 1681-83, piękny i murowany, tak jak go dzisiaj widzimy (fot.19).

W 1684 r. utworzono tu nową parafię, do której przyłączone zostały wioski: Grabowo, Grabówko, Trempel i Rudki. Obok kościoła bracia Konarscy wybudowali gmachy klasztorne, które powierzyli Ojcom Paulinom. Przeorem klasztoru był ks. Roman Rospondzik i miał pod swą opieką jedenastu zakonników. Pierwsi zakonnicy przybyli z Częstochowy w 1684 r. Za

Fot. 19 Kościół parafialny w Topolnie wybudowany w latach 1681-1683(fot. R. Gonia).

sprawą zakonu Ojców Paulinów, który słynął jako obrońca Maryi (obrona Jasnej Góry w 1655 r.), chwała Najświętszej Maryi Panny coraz bardziej się rozniosła. W czasie potopu szwedzkiego, zimą 1703-04 w okolicy Topolna król szwedzki Karol XII ulokował swoje wojska na łoża zimowe, a sam zamieszkał w klasztorze. Do 1772 r. bywało od 6 do 8 a nawet 12 zakonników. W 1810 r. klasztor został zniesiony przez rząd pruski. Zakonnicy po części wrócili do Częstochowy, częściowo wymarli. Ostatni zakończył życie w 1818 r.

W 1890 r. spalił się w Topolnie drewniany dwór, jeden z najdawniejszych na Pomorzu, wystawiony przed dwoma wiekami przez kasztelana Stanisława Konarskiego, a kilka lat przedtem przebudowany i powiększony. Za wsią stała na pagórku w pięknym otoczeniu kaplica św. Rocha z drzewa, prawdopodobnie przez Samuela Konarskiego w XVII w. zbudowana. W kaplicy tej odbywały się dawniej odpusty w dzień św. Rocha. W późniejszym czasie Jeżewscy, mieszkając w Topolnie urządzili w niej groby rodzinne. Ponieważ kaplica coraz bardziej podupadała, jej resztki pomimo protestu parafii usunęła w 1917 r. pruska komisja kolonizacyjna (fot.20).

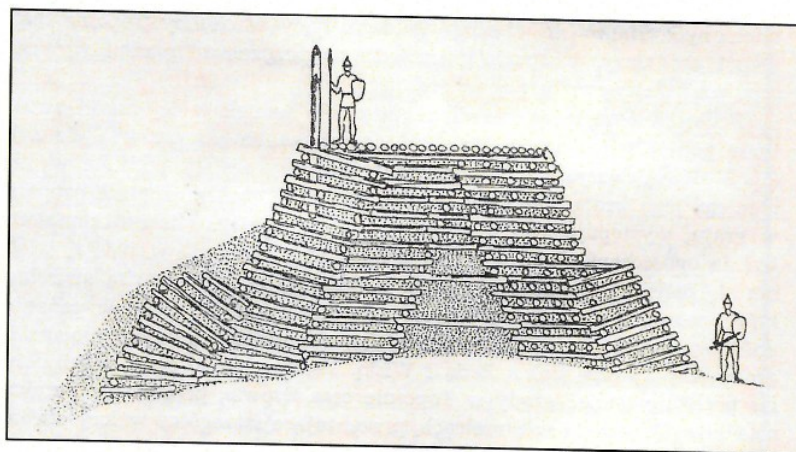
Fot. 20 Nieistniejąca kaplica św. Rocha

W pobliżu kościoła znajduje się pałac wzniesiony w 1891 r. przez ówczesnego właściciela Włodzimierza Kublickiego-Piottuch. W grudniu 1920 roku Wojewoda Pomorski wyraził zgodę na zakup przez Zgromadzenie Sióstr Pasterek tzw. „resztówki”, jako miejsce dla prowadzenia działalności resocjalizacyjnej właściwej dla tego zgromadzenia. Na początku kwietnia 1921 r. ośrodek wizytowała bł. Maria Karłowska wraz z asystentką s. Bernardą Marchlewską. W latach 1976-1995 ośrodek był miejscem „oazowym”, i domem rekolekcyjnym, który użyczał gościny różnym grupom i wspólnotom.

Fot. 21 Wejście na górę św. Rocha (fot. R. Gonja)

Bardzo cennym walorem kulturowym jest też w Topolnie grodzisko wczesno-średniowieczne. Wzniesiono je prawdopodobnie na przełomie X/XI wieku. Grodzisko posiadało wał, zbudowany w konstrukcji przekładkowej (fot. 22).

Fot. 22 Próba rekonstrukcji wału obronnego grodu w Topolnie (wg. E. Choińskiej)

Razem z grodami w Świeciu i Grucznie tworzyło zespół strażnic przygranicznych. Do dnia dzisiejszego zachowało się wzniesienie o charakterystycznym kształcie talerza, stąd jego lokalna nazwa „Talerzyk” (fot. 23).

Fot. 23 Zdjęcie lotnicze grodziska „Talerzyk”

VII. WALORY PRZYRODNICZE W OTOCZENIU CHRYS TKOWA

Parów Cieleżyński

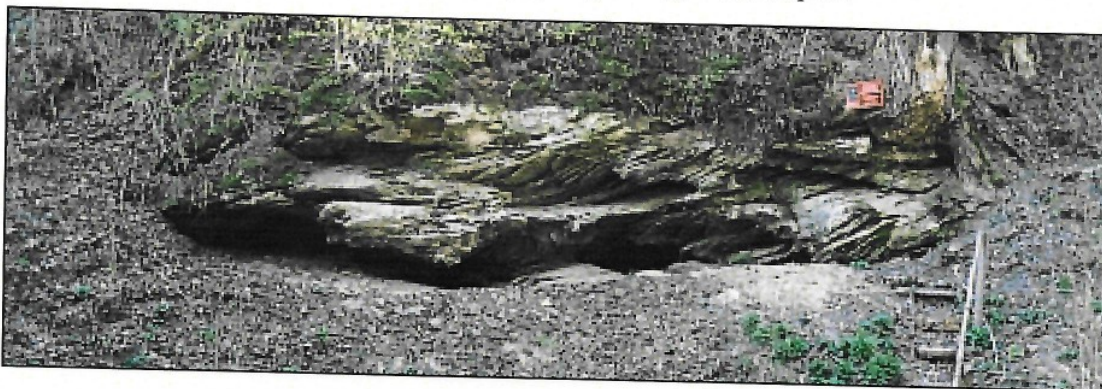
Parów Cieleżyński jest projektowanym rezerwatem geomorfologicznym o powierzchni 35,77 ha. Znajduje się na terenie gminy Pruszcz, przy drodze z Topolna do Kozielca. Obejmuje malowniczy głęboki parów wcinający się w krawędź Wysoczyzny Świeckiej (fot. 24), powstały na skutek erozji wodnej wywołanej wodami subglacjalnymi. Nachylenie zboczy parowu sięga 70°, w niektórych miejscach wykształciły się osuwiska i wypłuczyska.

Fot. 24 Zdjęcie lotnicze Parowu Cieleżyńskiego (fot. R. Gonia)

Podziwiać tu można cenne ze względów naukowych piaskowce i zlepieńce plejstoceńskie wykształcone na bazie piasków i żwirów wysycanych węglanem wapnia.

Fot. 25 Potężny okap skalny w Parowie Cieleczyńskim (fot. R. Gonja)

Piaskowce w postaci ogromnych pakietów skalnych tworzą, rzadko spotykane na Nizinach Polski, formy jaskiniowe tzw. jamy, schroniska i okapy. Formy te zasługują na szczególną uwagę właśnie z powodu rzadkiego występowania, a także ze względu na niezwykle charakterystyczny kształt, w których się utworzyły i zagadkową ich genezę (prawdopodobnie utworzyły się w rezultacie grawitacyjnego osuwania poniżej leżących osadów i wietrzenia dolnej partii skalnego pakietu). W pierwszym przypadku piaskowce tworzą tzw. schronisko, czyli niewielką niszę skalną szerokości dwóch metrów i wysokości pół metra, głębiej schronisko się zwęża i nieco obniża przechodząc w niedostępną szczelinę. W drugim przypadku piaskowce tworzą tzw. okap o szerokości prawie siedmiu metrów i wysokości jednego metra (fot. 25). Nisza przechodzi w krótkie i niskie korytarzyki, które po chwili kończą się ślepo.

Niemal cała powierzchnia projektowanego rezerwatu porośnięta jest lasem. W drzewostanie dominują gatunki liściaste: dąb szypułkowy, lipa drobnolistna, w warstwie krzewów wiciokrzew suchodrzew, wiąz pospolity, bez czarny, leszczyna. Środkiem „Parowu” płynie strumień „Struga Niewieścińska”, do którego w dolnym odcinku wpada potok płynący boczną odnogą Parowu. Wzdłuż cieków rosną przede wszystkim olsze - czarna i szara, z krzewów dereń świdwa i bez czarny. Na terenie projektowanego rezerwatu występują też liczne chronione chrząszcze

Fot. 26 Wnętrze Parowu Cieleczyńskiego

z rodziny biegaczowatych m.in. biegacz skórzasty, biegacz wręgaty czy biegacz gajowy. Ze względu na walory krajobrazowe parowów jest dużą atrakcją turystyczną.

Ostnicowe Parowy Gruczna

Rezerwatem roślinności stepowej " Ostnicowe Parowy Gruczna" są o powierzchni ok. 25 ha zajmując zbocza doliny Wisły pomiędzy wsiami Gruczno i Topolek (gmina Świecie) (fot. 27). Zachowały się tutaj dobrze wykształcone zespoły muraw kserotermicznych, szczególnie na nasłonecznionych wzniesieniach.

Fot. 27 Rezerwat stepowy „Ostnicowe Parowy Gruczna” (fot. R. Gonja).

Na uwagę zasługuje istniejący na zboczu płat ostnicy Jana - stepowego gatunku trawy rzadko spotykanej w Polsce (fot. 28). Jest to jedno z bardziej zwartych i bogatych stanowisk nad Wisłą. Rośnie tutaj na powierzchni 1,5 ara około 200 kęp kwitnących i owocujących roślin.

Fot. 28 Ostnica Jana w rez. „Ostnicowe Parowy Gruczna” (fot. R. Gonja).

Na całej powierzchni rezerwatu występują rośliny murawowe takie jak: ostnica włosowata, dzwonek syberyjski, wężymord stepowy, fiołek kosmaty, podgórski i mały. Rezerwat podlega czynnej ochronie polegającej na wycinaniu zarośli oraz wypasie owiec wrzosówek. Obszar, na którym znajduje

Fot. 28 Ostnica Jana w rez. „Ostnicowe Parowy Gruczna” (fot. R. Gonja).

się rezerwat należy do regionów Polski o najwyższej możliwości stepowienia, z licznymi gatunkami roślin charakterystycznych dla formacji stepowej. Jest wyjątkowym przyrodniczo terenem o dużych walorach poznawczych.

VIII. TURYSTYCZNE MIEJSCOWOŚCI ŚWIECIE I CHELMNO

Dla turystycznej wsi tematycznej Chrystkowo położone w pobliżu dwa miasta **Świecie** i **Chełmno** mają ogromne znaczenie dla planowanego ruchu turystycznego, opierającego się m.in. o turystykę campingową. Zakłada się, że odwiedzający Chrystkowo turyści, a zwłaszcza turyści holenderscy prawdopodobnie będą zwiedzać te dwa miasta, korzystając z ich bogatej oferty turystycznej i kulturalnej.

ŚWIECIE

Najstarsze miasto regionu, znane z zachowanych zabytków i cyklicznych imprez kulturalnych i rekreacyjnych.

Stanowi ważny węzeł komunikacyjny. Zbiegają się tu drogi krajowe nr 1 i 5 łączące południe Polski z aglomeracją trójmiejską (Gdańsk, Gdynia, Sopot). W odległości 12 km od granic miasta przebiega budowana autostrada A1. To również jeden z ważniejszych ośrodków gospodarczych południowego Pomorza, na co niewątpliwie wpływ ma usytuowanie na jego terenie jednego z największych w kraju przedsiębiorstw przemysłu papierniczego - Mondi Packaging Paper Świecie S.A.

Dobra lokalizacja Świecia, której towarzyszy stosunkowo gęsta sieć szlaków turystycznych sprawia, że miasto jest jednym z ciekawszych zakątków województwa kujawsko-pomorskiego. Jest to również najstarsze miasto regionu, znane nie tylko z zachowanych zabytków, ale również z cyklicznych imprez kulturalnych i rekreacyjnych, będących swoistym walorem miast i jego otoczenia.

Zabytki

Zamek Krzyżacki - Został wzniesiony przy Ujściu Wdy do Wisły, w latach 1335-1350, na sztucznie wywyższonej platformie, co doskonale chroniło go przed niszczącymi wylewami obu rzek. Krzyżacka Warownia wzniesiona na planie kwadratu o długości boku 51 metrów, wyróżnia się spośród innych warowni Zakonu tym, że przed lico murów bryły głównej zamku wysunięto trzy narożne baszty i wysoka na 34,5 metra wieżę główną. To nowatorskie, jak na tamte czasy rozwiązanie wynikało zapewne z ogromnej roli zamku, który strzegł południowej

granicy państwa zakonnego. Dlatego też jako jeden z pierwszych został wyposażony w roku 1377 w broń palną. Budynek główny o szerokości 13 metrów, posiadał 3 kondygnacje i piwnicę. Na piętrze, od wschodniej strony, znajdowała się kaplica pod wezwaniem Św. Katarzyny, od zachodu kapitularz i refektarz. Całość założenia obronnego obwiedziona była murem zewnętrznym i odcięta od podzamcza usytuowanego od strony zachodniej, szerokim na 9 metrów przekopem. Nad wspomniana fosą wzniesiono most arkadowy, który z zamkiem łączył się mostem zwodzonym, stanowiącym jeden z elementów obronnych czworobocznej bramy wjazdowej. Zamek niestety nie dotrwał do Naszych czasów.

W latach 1461-1502 warownia pozostawała we władaniu miasta Torunia, a następnie starostów królewskich, między innymi Jerzego Konopackiego II, który z własnych środków przeprowadził remont zamku w 1549 roku. Zakonnej fortyfikacji nie zaoszczędził los. Spalona i częściowo zburzona w wyniku tzw: potopu szwedzkiego (1655), nie miała już nigdy odzyskać dawnej świetności. Kolejne wojny- północna z 1700 roku, czy 7 letnia z 1756 roku, również negatywnie naznaczyły zabytek.

W roku 1772 zamek w wyniku I rozbioru przeszedł w ręce władców Pruskich. Mocą decyzji Fryderyka II rozpoczęła się jego rozbiórka celem pozyskania taniego materiału budowlanego. Ostatecznie w roku 1843 zostaje ona urzędowo wstrzymana, po wizycie w Świeciu Fryderyka Wilhelma IV. Pierwsze prace zabezpieczające podjęto w roku 1859 i prowadzono je z przerwami przez cały wiek XIX. Kontynuowano je również w okresie międzywojennym oraz po II wojnie światowej, zwłaszcza w latach 1970-1975. W roku 2001 przeprowadzono kolejne działania związane z udostępnianiem dla ruchu turystycznego wieży głównej, ze szczytu której można podziwiać odbudowany kościół średniowiecznego Świecia wraz z fragmentami murów miejskich, oraz niepowtarzalny urok ujścia rzeki Wdy. Godziny otwarcia: wtorek- niedziela 10.00- 18.00 (w sezonie). Wejście na wieżę z przewodnikiem- ostatnie o 17.00

Stara Fara - Potoczna nazwa Kościoła pod wezwaniem Św. Stanisława Męczennika, który łączy w sobie aż 3 style: gotycki, renesansowy i barokowy. Wynika to z faktu wznoszenia świątyni przez ponad 100 lat i jej wielokrotnej przebudowy i odbudowy, spowodowanych działaniami wojennymi, oraz zdarzeniami losowymi, jak pożary, powodzie. Budowlę zaczęto wznosić w 1370 roku, chociaż niekiedy wspomina się o roku 1400. W roku 1521 miało miejsce poświęcenie całej budowli. W pierwsze połowie XVIII wieku na wyposażeniu świątyni znajdował się jeden ołtarz wielki z wyobrażeniem Trójcy Świętej i Św. Stanisława, oraz 11 ołtarzy mniejszych, bocznych. W wyniku walk o Świecie na przełomie stycznia i lutego 1945 roku, kościół uległ prawie całkowitemu zniszczeniu. W latach

sześdziestego wieku ubiegłego w ruinach kościoła nakręcono jeden z odcinków serialu „Cztery Pancerni i pies”. Zrekonstruowany Kościół udało się oddać wiernym w roku 1988.

Klasztor - Kościół Pod wezwaniem Niepokalanego poczęcia Najświętszej Marii Panny, który kiedyś należał do Zakonu Bernardynów. Bernardyni oficjalnie objęli go opieką w maju 1626. Drewniana konstrukcja została zastąpiona bardziej trwałymi materiałami, materiałami przebudowa ostatecznie zakończyła się w 1720 roku. Budynek klasztoru w 1845 roku został przeznaczony na zakład dla obłąkanych, a jedynym śladem po zakonie Bernardynów pozostał Kościół. Wejście do świątyni prowadzi przez wybudowaną w roku 1741 wieżę bramną z późnobarokowym hełmem i krużgankami otaczającymi dawny dziedziniec klasztorny. Nad wejściem do prezbiterium wymalowane jest przybycie cudownego obrazu Matki Bożej Świeckiej, z którym wiąże się tajemnicza historia. Podobno posiada ona cudowną moc uzdrowicielską.

Rynek w Świeciu - Z neogotyckim ratuszem obecnie mieszczącym Pałac Ślubów, zlokalizowany jest przy placu otoczonym przez powstałe w końcu XIX wieku secesyjne kamieniczki. Ratusz jest stylizowany na obronny zameczek z wieżą i blankami.

Kościół Poewangelicki - Obecnie rzymsko-katolicka Parafia Św. Andrzeja Boboli. Jest to typowa neogotycka świątynia wybudowana w latach 1892- 1894, której zwieńczona podwójnym hełmem wieża dominuje w panoramie miasta. Najwartościowszym elementem wyposażenia jest uratowany z wojennego pożaru i przeniesiony z Kościoła starofarnego obraz „Sąd ostateczny”, który powstał na przełomie XVI i XVII wieku.

Muzea

Izba Regionalna – Izba Regionalna Ziemi Świeckiej zajmuje się gromadzeniem, przechowywaniem i prezentowaniem zwiedzającym posiadanych zbiorów. Zgromadzone eksponaty, zajmują cztery sale wystawowe. W pierwszej znajdziecie Państwo zbiory z okresu starożytnego i średniowiecznego wraz z makietami zamku krzyżackiego i dawnego, nieistniejącego już miasta Świecia. W drugiej znajdują się zbiory związane z dziejami miasta w okresie od wieku XVI aż do czasów II wojny światowej. Dodatkowo w tej sali, w dwóch gablotach prezentowany jest dorobek Jana A. Kamińskiego – miłośnika Świecia, oraz Zdzisława Erdmana – znanego miłośnika przyrody. W trzecim i czwartym pomieszczeniu, o charakterze regionalnej izby kociewskiej zgromadzono eksponaty związane z kulturą

kociewską. Prezentowane są hafty, stroje, przedmioty codziennego użytku, unikatowe i nieznane w innych regionach Polski. Ostatnie z pomieszczeń, pełni funkcję sali wystaw czasowych. Najcenniejsze eksponaty: łódź „dłubanka” licząca przeszło 1000 lat

Unikatowe na skalę kraju, gotyckie cegły z okresu wznoszenia zamku, wraz z naniesionym rysunkiem mistrza murarskiego oraz odciskiem psiej łapy, kule armatnie z dział szwedzkich z XVII wieku. mieści się na ul. Kopernika 2, w Pałacu Ślubów, tel. (52) 330-13-51

Godziny otwarcia: Poniedziałek: 9.00- 15.00, Wtorek- piątek: 9.00- 17.00, Sobota: 9.00- 13.00, Cena biletu ulgowego- 2 zł, Cena biletu normalnego- 4 zł

Muzeum Pożarnictwa – przy ul. Mickiewicza 10, tel. (052) 33-13-360. Muzeum jest czynne od poniedziałku do piątku (10.00 -13.00), a w sobotę i niedziele jest nieczynne. Cena wstępu 2 zł.

Usługi przewodnickie i informacja turystyczna – Na zwiedzanie zamku można umówić się z przewodnikiem za pośrednictwem Izby Regionalnej, tel. (52) 330 13 51, 608 457 769, 608 082957). Punkt informacji Turystycznej i kulturalnej czynny jest od poniedziałku do piątku (7:00 - 22:00), sobota (10:00 - 18:00), niedziela (10:00 - 14:00). Kontakt telefoniczny (052) 33 12 720, email: recepca@oksir.com.pl. Punkt oferuje m.in.: historie i nowinki z działalności kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej, serwis informacji turystycznej. Strona miasta: www.um-swiecie.pl

Baza Noclegowa

HOTEL LEŚNA - ul. Bydgoska 1 tel. (0-52) 33-24-024, www.hotel-lesna.com.pl. Hotel "Leśna" przygotowany jest do profesjonalnej obsługi gości z kraju i zagranicy oraz klientów, którzy zechcą zaprosić do hotelowych sal uczestników konferencji, sympozjów i narad, uroczystości rodzinnych i bankietów. Wysoki standard usług oraz dogodna lokalizacja hotelu stanowią dodatkowy atut pozwalający połączyć pracę z wypoczynkiem i regeneracją sił. Na terenie hotelu znajduje się wiele udogodnień: pokoje i apartament, restauracja - możliwość do 100 miejsc konsumpcyjnych, śniadania - stół szwedzki, sale konferencyjne mogące pomieścić od 20 - 60 osób, mające pełne wyposażenie dydaktyczne i audiowizualne, taras hotelowy, basen, jacuzzi, sauna, siłownia, sejf depozytowy, garaże, parking. Obiekt przystosowany jest do przyjmowania gości niepełnosprawnych. Hotel dysponuje 66 miejscami noclegowymi.

Cennik usług hotelowych (2008):

Pokój	Cena (pon. - pt.)	Cena (pt. - pon.)
jednoosobowy	160,00 zł	140,00 zł
dwuosobowy	200,00 zł	180,00 zł
jednoosobowy (podwójne łóżko)	180,00 zł	160,00 zł
apartament (dla jednej osoby)	275,00 zł	255,00 zł
apartament (dla dwóch osób)	300,00 zł	280,00 zł
jednoosobowy (niższy standard)	110,00 zł	110,00 zł
dwuosobowy (niższy standard)	150,00 zł	150,00 zł

HOTEL "Magdalena" – przy ul. Wojska Polskiego 112, tel. (0-52) 33-11-146. Hotel czynny całą dobę. Do dyspozycji gości jest parking strzeżony i restauracja. Plusem jest lokalizacja w centrum miasta.

Cennik Usług hotelowych (2008):

Pokój	Cena (pon. - pt.)
jednoosobowy bez prysznic	50,00 zł
jednoosobowy z prysznicem	78,00 zł
dwuosobowy bez prysznic	180,00 zł
dwuosobowy z prysznicem	110,00 zł
trzyosobowy bez prysznic	81,00 zł

Gospodarstwo agroturystyczne „Eden” D. J. Trochowscy, Kozłowo 37 (2 km od Świecia), 86-101 Świecie, telefon: (52) 33 16 276, Gospodarstwo oferuje wypoczynek aktywny. Główną atrakcją są konie "pod siodło". Na miejscu jest ujeżdżalnia z parkurem i ujeżdżalnia kryta. Prowadzimy jazdę konną dla początkujących i zaawansowanych. Oferta wakacji dla dzieci i młodzieży: zakwaterowanie (4 pokoje) - 12 osób), łazienka - prysznic, pełne wyżywienie obejmujące 4 posiłki), opieka wychowawcza, ubezpieczenie OC - w PZU, 2 jazdy konne dziennie - początkujący i zaawansowani (dwóch instruktorów)

Campingi

- 1) Camping , ul. Zamkowa 1, tel. + 48 602 490 393 lub 604 993 070
- 2) Camping Jezioro "Deczno", Świecie - Sulnowo tel. / 0-52 / 33-11-064

3) Camping MHKŻ "Posejdon", Deczno, tel. 33 11 235, 33 14 477, 0 501 379 840

Inne miejsca noclegowe

Internat Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych, Świecie, ul. Wojska Polskiego 149, Tel. (52) 33 116 96. Przyjmuje zorganizowane grupy (max. 50 osób) z wcześniejszą rezerwacją, świadczy usługi przez cały rok.

Baza Gastronomiczna:

Restauracje :

"Leśna" ul. Bydgoska 1, 86-105 Świecie tel. (052) 332-40-01

"Stylowa" ul. Wojska Polskiego 83A, 86- 100 Świecie, tel. 0)52 331 19 54.

"Jaśmin" (orientalna) ul. Ks. Kard. Wyszyńskiego 15, 86-105 Świecie, tel. 52 3311215

"Kasyno" ul. Hallera 8, 86-100 Świecie, tel.(052) 330-43-47

Karczma Świecka, ul. Wojska Polskiego 10, 86-105 Świecie

Pizzerie :

"Lucky - Luck", ul. Wojska Polskiego 83/1 tel. / 0-52 / 33-14-141

"Lucky-Luck" (TESCO) ul. Cukrowników 3

"Guccio", ul. Duży Rynek 7

"Guccio", ul. Kościuszki

Pizzeria „Ola”, Wojska Polskiego 112, 86-100 Świecie

Kawiarnie :

1) "Caffe Galeria" ul. Skłodowskiej 6C, 86-100 Świecie

2) "Cafe Kultura", ul. Wojska Polskiego 139 (budynek OKSiR)

Bary:

1) "Hamburger" ul. Wojska Polskiego 98a, 86-100 Świecie

2) "Zielony Bar" ul. Duży Rynek, 86-100 Świecie

3) "Donner Kebab" ul. Żwirki i Wigury 3a, 86-105 Świecie

4) Tawerna Valenciana (kuchnia hiszpańska) ul. Wyszyńskiego 8, 86-100 Świecie

5) Trojan Kebab, ul. Duży Rynek 4, 86-100 Świecie

Życie kulturalne i imprezy cykliczne w Świeciu.

Dni Świecia (maj) - Podczas tej kilkudniowej imprezy można uczestniczyć w popisach amatorskich zespołów artystycznych, konkursach poetyckich, plastycznych i wiedzy o ochronie środowiska. Organizuje się wówczas wiele imprez sportowych i rekreacyjnych dla dzieci i dorosłych.

Jarmark Kociewski (maj) - Podczas imprezy twórcy ludowi z całego regionu prezentują i sprzedają na stoiskach swoje wyroby: hafty, obrazy, rzeźby, wyroby pszczelarskie, wyroby z wikliny, gliny, masy solnej i sznurka, a także naczynia, ozdoby, zabawki, instrumenty itp. Program jarmarku wzbogacony jest o występy zespołów folklorystycznych.

Noc Świętojańska (24 czerwca) - Święto ognia, wody, słońca i księżyca, urodzaju, płodności, radości i miłości. Najważniejszym punktem programu jest puszczanie wianków i szukanie kwiatu paproci. Impreza odbywa się przy zbiorniku wodnym na Osiedlu Marianki lub nad jeziorem Deczno.

Międzynarodowy Festiwal Orkiestr Dętych (czerwiec) - Trzydniowa impreza odbywająca się w amfiteatrze, na dziedzińcu zamku krzyżackiego oraz na stadionie, połączona z przemarszem orkiestr ulicami miasta.

Dni Kultury Średniowiecznej (czerwiec) - Impreza jest nową inicjatywą OKSiR, zlokalizowaną na zamku pokrzyżackim. W programie znajdują się m. in. festyny połączone z pokazami walk rycerskich, pokazem czerpania papieru i wyrobu naczyń glinianych.

Festiwal Smaku w Grucznie (sierpień). Festiwal Smaku jest imprezą mającą na celu prezentację kulinarnego bogactwa oraz kultury stołu regionów województwa kujawsko-pomorskiego ze szczególnym uwzględnieniem rejonu Doliny Dolnej Wisły, wschodniej części Borów Tucholskich, Pojezierza Brodnickiego i Chełmińskiego, Krajny oraz Kujaw. W czasie trwania Festiwalu odbywają się degustacje oraz sprzedaż wystawianych przez producentów produktów. Dodatkową atrakcją są prezentacje znanych z oryginalnej i smacznej kuchni restauracji i zajazdów Kujaw i Pomorza jak również bogata oprawa artystyczna. Odbywa się też mające już swoją tradycję Święto Miodu i Nalewek.

Szlaki turystyczne:

Czarny szlak rowerowy - po Dolinie Dolnej Wisły jest obecnie najdłuższym szlakiem rowerowym w Polsce. W całości liczy prawie 480 km i przebiega od miejscowości Cierpice pod Toruniem przez Bydgoszcz, Świecie, Nowe, Gniew, Tczew, Kwidzyn, Grudziądz,

Chełmno, Ostromecko do miejscowości Zamek Bierzglowski pod Toruniem. Jako nieliczny w Polsce posiada tablice informacyjne umieszczone we wszystkich miejscowościach. Szlak prezentuje walory krajobrazowe i kulturowe, przebiega przez malownicze zakątki i doskonale nadaje się na rodzinne, kilkudniowe wycieczki rowerowe.

Zielony „Nadwiślański” szlak rowerowy - jest ciekawym i łatwym do przebycia szlakiem turystycznym, którego trasa prowadzi lewobrzeżną częścią Parku Krajobrazowego Doliny Dolnej Wisły. Pierwszy odcinek biegnie od Jaruzyna i ma charakter całkowicie rekreacyjny. Dalsza część prowadzi grzbietem wału przeciwpowodziowego. Szlak cechują walory krajobrazowe w postaci widoków na dolinę Wisły w okolicach Unisławia. Dodatkową atrakcją stanowi terenowy zjazd w Kozielcu. Szlak biegnie od Bydgoszczy do Świecia.

Czerwony szlak rowerowy o długości 74 km biegnący od Świecia do Czerska. Nie jest to trudny szlak bardzo bogaty w walory krajobrazowe Borów Tucholskich.

“EuroRoute” R-1 niebieski międzynarodowy szlak rowerowy “Tysiąca Jezior” biegnący od Calais (Francja) do St. Petersburga (Rosja) przebiega przez gminę Świecie.

Czarny szlak „Na Diabelce” - pieszy szlak turystyczny prowadzący ze Świecia do Sartowic należy uznać za bardzo interesujący a jednocześnie wyjątkowo trudny. Prowadzi przy samej Wiśle, która sezonowo go zalewa, tuż pod stromymi osuwiskami. Latem szlak jest trudny zarówno na gęste chaszcze jak i osuwającą się wprost do rzeki drogę. Na końcu trasy zahaczamy o pozostałości starego, przypałacowego Parku widokowego z licznymi okazami starodrzewu. Szlak ma długość 11 km.

Żółty szlak “im. F. Chopina” upamiętniający pobyt Chopina na tutejszych terenach, szlak ma 8 km, od Terespoła do Świecia.

Niebieski szlak “Zamkowy”- prosty do przebycia szlak turystyczny, pełniący funkcję pomocniczą w stosunku do innych szlaków. Łączy Świecie z Chełmnem, między dwoma rzekami Wisłą i Wdą. Widok urozmaicają jedynie smagane wiatrem drzewa. Biegnie od ruin gotyckiego zamku krzyżackiego w Świeciu do pomnika ku pamięci żołnierzy 8 Pułku Strzelców Konnych poległych w czasie II wojny znajdującego się w okolicach Chełmna.

Niebieski szlak „ks. Dr Władysława Łęgi” – o długości 22 km. Szlak poświęcony wybitnemu znawcy archeologii i etnografii Kociewia którego bardzo interesująca trasa biegnie wokół dorzecza dolnej Wdy.

CHEŁMNO

Jest jednym z najładniej położonych miast w Polsce, które może poszczycić się bogatą historią oraz cennymi zabytkami architektury gotyckiej. Średniowieczne zabytki Chełmna i

jego malownicze położenie, na dziewięciu wzgórzach Wysoczyzny Chełmińskiej, przyczyniły się do tego, że często nazywane bywa „Krakowem Północy”, czy też „Polskim Carcassonne” a od niedawna „Miastem Zakochanych”- za sprawą przechowywanych w chełmińskim Kościele farnym relikwii Św. Walentego oraz corocznie obchodzonym w dniu 14 lutego Dnia Zakochanych (Św. Walentego).

Zabytki

Zamek Krzyżacki - Zachowane niemal w pełnym obwodzie mury miejskie - długości 2270 m, których przebieg uwarunkowany został obrysem platformy, na której położone zostało miasto. Ceglane mury obronne wzniesiono od połowy XIII wieku do połowy XIV wieku w miejscu pierwotnych umocnień drewniano-ziemnych. W XIV-XVI wieku podwyższane i uzupełniane m.in. w 1563 roku nadaniem Zygmunta Augusta oraz po wojnach szwedzkich w 1678 roku. W II poł. XIX dla ułatwienia komunikacji miejskiej rozebrano 2 odcinki murów i 5 bram. Pod koniec XIX w. przeprowadzono również ich konserwację. W murach znajdowało się 25 lub 27 baszt, z których 17 zachowało się w pełni 6 we fragmentach. U wylotu głównych ulic miasta znajdowało się 7 bram. Od strony wschodniej, gdzie występuje teren nizinny zabezpieczone zostały fosą. Główny wjazd do miasta od strony północno - wschodniej prowadził przez Bramę Grudziądzką i w jej przedłużeniu ulicą Grudziądzką, zaś od południa znajdowała się Brama Tkacka (zwana też Sukienniczą) zamykająca ulicę Tkacką (ul. 22-Stycznia). Obie bramy położone były nad fosą i posiadały pierwotnie mosty zwodzone. Kolejne bramy to Toruńska (Brama Ducha Świętego), ważna brama tranzytowa, u wylotu ulicy Szkolnej - Brama Mostowa, na zachód - Brama Franciszkańska, zwana też Bramą Bosych (później Bramą Biskupią), ulicę Rybacką zamykała Brama Rybacka, natomiast ulicę Wodną - Brama Wodna ("Malowana").

Ratusz - jeden z najpiękniejszych obiektów sztuki renesansowej w Polsce. Stanowił główny obiekt średniowiecznego rynku. Został wzniesiony w latach 1567-1572 w miejscu wcześniejszego ratusza zbudowanego w stylu gotyckim około 1298 roku. Wieżę wybudowano w latach 1584-1596, a barokowy hełm wykonany przez Krzysztofa Wagnera z Gdańska, pochodzi z 1721 roku. Ratusz jest wolno stojącym budynkiem, usytuowanym nieco na południowy - zachód od środka rynku. Zbudowany jest na planie prostokąta o wymiarach 13,20 x 22,70 m., wysokości około 47 metrów. Pierwotnie istniał tu gotycki ratusz o czym

świadczą odkrywki dokonane podczas prac konserwatorsko -remontowych w latach 1956 - 1959. Pierwotny ratusz z XIII w. był jednopiętrowym budynkiem o wymiarach 10 x 13 m.

Kościół Farny Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny _ Zbudowany w latach 1280 - 1320 z fundacji Zakonu Krzyżackiego należy do najstarszych na Pomorzu Wschodnim. We wnętrzach godne zobaczenia są rzeźby apostołów z XIV w. średniowieczne polichromie ścienne, monumentalny ołtarz główny, zespół epitafiów i prospekt organowy. Ciekawostką stanowi głowa jelenia tzw. Meluzyna z XVII w. - znak bractwa św. Huberta oraz relikwie patrona zakochanych św. Walentego. W kaplicy Matki Boskiej Bolesnej Chełmińskiej znajduje cudowny obraz z XVII w. otoczony czcią przez wiernych i pielgrzymów.

Kościół pofranciszkański p.w. św. Jakuba Starszego i św. Mikołaja - Kościół zbudowano dla sprowadzonego do Chełmna w 1258 r. zakonu franciszkańskiego, w rękach którego pozostawał do kasaty zakonu w 1806 roku. Budowa trwała przez XIII aż do XIV wieku, kiedy to nadano mu ostateczny kształt pseudobazyliki. W związku z postępem reformacji i zahamowaniem powołań ok. roku 1535 nastąpiła odnowa konwentu franciszkanów. W roku 1739 wykonano w kościele malowidła ścienne, a w 1751 dobudowano nieistniejącą dziś kaplicę. W latach 1822 - 1828 kościół przekazano Zgromadzeniu Sióstr Miłosierdzia, zaś od 1859 roku użytkowany był jako kościół gimnazjalny. Około roku 1859 wnętrze odrestaurowano w duchu neogotyckim. Kościół składa się z dwóch głównych części korpusu trój nawowego (długości 28 m) i prosto zamkniętego prezbiterium (długości 24 m). Sklepienie prezbiterium jest krzyżowo - żebrowe, zaś sklepienie korpusu - gwieździste. Bogate niegdyś wyposażenie wnętrza zostało przeniesione do innych kościołów, w XIX wieku kościół uzyskał neogotycki wystrój z ołtarzem, chórem i amboną. Budynki klasztorne, przylegające do północnej strony kościoła zostały rozebrane w pierwszej połowie XIX wieku.

Dawny Cystersko - Benedyktyński Zespół Klasztorny - Zespół klasztorny powstał na przełomie XIII i XIV wieku w pobliżu warowni krzyżackiej zwanej wieżą Mściwoja (Mestwina), przy murach miejskich, ponad stromą skarpą pradoliny Wisły. W skład kompleksu klasztornego wchodzi zabudowania szpitalne i klasztorne, ogrody oraz zlokalizowany wzdłuż północnego ciągu kościoła. Duża przebudowa i rozbudowa zespołu klasztornego nastąpiła pod koniec XIX wieku. Do budynków klasztornych przylega od strony północno-zachodniej wieża Mściwoja (Mestwina) z początku XIII wieku. Ta pozostałość

pierwotnej rezydencji komtura krzyżackiego, pełniąca także rolę strażnicy jest budowlą ceglana, czworoboczną, z salą na piętrze nakrytą sklepieniem krzyżowo - żebrowym.

Kościół poddominikański p. w. św. Piotra i Pawła - Gotycka, ceglana świątynia wybudowana do końca XIV wieku, w drugiej połowie XVII stulecia została zamieniona w bazylikę, poprzez podwyższenie ścian nawy głównej. Wieloboczne, zamknięte prezbiterium ma sklepienie krzyżowo-żebrowe i gwiaździstym (w przęśle środkowym). Korpus podzielony jest filarami na trzy nawy o nierównej wielkości. Wewnątrz na ścianach znajdują się datowane na XIV w. malowidła ze sceną Ukrzyżowania. Pierwotny, bardzo bogaty wystrój wnętrz, o charakterze barokowym i rokokowym, pochodził z XVIII w. Z tego okresu zachował się jedynie rokokowy ołtarz główny oraz stalle i ambona. W świątyni znajduje się też gotycka płyta nagrobna biskupa Heidenryka (XIV w.).

Kościół pod Wezwaniem Ducha Świętego - Został zbudowany ok. 1280-1290 roku. Pierwotnie był kościołem szpitalnym prowadzonym przez zakon Duchaków, natomiast od 1694 roku należał do Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia. W 1828 roku został częściowo zamieniony na magazyn wojskowy. Przywrócono go do funkcji sakralnej na początku XX wieku. Jest to ceglany, salowy budynek z czworoboczną wieżą od strony zachodniej. Wnętrze pokryte jest pochodzącym z XVIII wieku sklepieniem kolebkowym. Na ścianach znajdują się polichromie gotyckie, odkryte podczas remontu w 1937 r., pochodzące z XIV i XV wieku. Ostatnia odnowa kościoła miała miejsce w 1995 roku. Kościół św. Ducha jest miejscem prezentacji dorobku Chorągwi Ziemi Chełmińskiej, która tak jak Stowarzyszenie "Zastęp Rycerski z Chełmna" popularyzuje idee rycerskie oraz tradycje średniowiecznej kultury rycerskiej, a także historyczne, kulturowe i turystyczne walory Chełmna i ziemi chełmińskiej.

Kaplica św. Marcina - Jest to najmłodszy zabytek gotycki Chełmna z ok. poł. XIV w. Budowla ceglana, salowa, zbudowana na rzucie prostokąta. Ciekawie prezentuje się elewacja frontowa. Odnawiana w latach 1936-1938 oraz 2005 r.

Kościół garnizonowy pw. Matki Boskiej Częstochowskiej - Kościół jest jedną z najmłodszych świątyń w Chełmnie. Zbudowany został w stylu neoromańskim w latach 1874-1875 i przeznaczony był dla garnizonu pruskiego. Po odzyskaniu niepodległości aż do dziś zachował związek z wojskowością.

Akademia Chełmińska - Historycy twierdzą, że prawdopodobnie Mikołaj Kopernik był jednym z uczniów tej sławnej ówczesnej szkoły przed studiami na Uniwersytecie Krakowskim. Do roku 1530 roku działało gimnazjum. W 1554 roku gimnazjum zostało reaktywowane, a 1692 odnowiona szkoła stała się Akademią Chełmińską. W latach 1756 - 1779 Akademia uzyskała rangę 31 kolonii Uniwersytetu Jagiellońskiego z Krakowa. W wyniku I rozbioru Polski istnienie szkoły zostało zagrożone. Do jej ostatecznego zamknięcia doszło w 1818 roku. Budynek Akademii jest obecnie siedzibą Gimnazjum nr 1. W 1998 roku został on zmodernizowany a w 1999 r. i wzbogacony o kompleks sportowy.

Koszary Korpusu Kadetów - Zbudowane w 1776 r. przez Fryderyka II. Budynki koszar powstały na miejscu gotyckiej zabudowy mieszczańskiej. W kompleksie koszar znajduje się budynek Szkoły Kadetów zbudowany do 1829 r.

Muzea

Muzeum Ziemi Chełmińskiej – Placówka ta ma profil regionalno-historyczny. Gromadzi przede wszystkim przedmioty związane z miastem i jego najbliższą okolicą. Każdy, kto przestąpi progi tego muzeum będzie miał możliwość zapoznania się z ciekawą historią miasta, oglądając dwie stałe wystawy: "Dzieje Chełmna" i "Dr Ludwik Rydygier - światowej sławy chirurg polski". Ekspozycje zajmują 6 sal pierwszego piętra dawnego ratusza. Godziny pracy: poniedziałek – piątek (8.00 - 16.00), Sobota (8.00 - 15.00), Niedziela (11.00 - 14.00). Tel.(056) 686-16-41.

Baszta Prochowa - Można w niej obejrzeć wystawę stałą "Pradzieje Chełmna i okolic" oraz prezentowane są także zbiory etnograficzne. Do ciekawych eksponatów należą oryginalny rower drewniany wykonany w 1890 r., sanki z XIX w, i różnego rodzaju przedmioty użytkowe. Zbiory archeologiczne obejmują głównie narzędzia neolityczne, naczynia pochodzące z obronnej osady kultury łużyckiej w Gzinie oraz ceramikę i przedmioty codziennego użytku z wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego w Kałdusie. Obiekt czynny w soboty (od czerwca do września), w godzinach 10.30-13.00)

Usługi przewodnickie i informacja turystyczna – usługi tego rodzaju oferuje . *Chełmińska Informacja turystyczna*. Kontakt w sprawie usługi po godz. 16.00: kom. +48 606 261 401(pl, n), kom. + 48 693 - 473 - 156 (pl), kom. +48 505 - 013 - 993 (pl). Siedziba – Rynek 28, <http://www.chelmno.pl>, it@it.chelmno.pl, tel./fax (+48) 056-686-21-04

Baza Noclegowa:

Europejskie Centrum Wymiany Młodzieży im. Kurta Schumachera nad Jez. Starogrodzkim. ECWM posiada łącznie 56 nowoczesnych miejsc noclegowych w pokojach z łazienkami. Część noclegowa jest dostępna dla turystów indywidualnych oraz grup wycieczkowych, które szukają odpoczynku na terenie miasta Chełmna. Baza noclegowa obejmuje: pokoje 4-osobowe (1), pokoje 3-osobowe (4), pokoje 2-osobowe (16), pokoje 1-osobowe (6). ECWM posiada salę konferencyjną na 60 miejsc z pełnym wyposażeniem (rzutnik foliowy, projektor multimedialny, ekrany, flipcharty, do dyspozycji komputery). W pobliżu ECWM znajdują się wypożyczalnia sprzętu wodnego, boisko do gry w siatkówkę oraz korty tenisowe.

Cennik usług hotelowych (2008)

Cennik dla klientów indywidualnych:

1-osobowy	75 zł
2-osobowy	120 zł
3-osobowy	150 zł
4-osobowy	170 zł
pokoje o podwyższonym standardzie	180 zł

Cennik dla grup zorganizowanych (25 osób i więcej):

Studenci, młodzież w wieku szkolnym	35 zł
Pozostałe grupy	50 zł

Koszt wynajęcia wszystkich miejsc noclegowych 2700 zł

Koszt wynajęcia sal:

Sala konferencyjna	800 zł/dzień
Sala multimedialna	600 zł/dzień

HOTEL „CENTRALNY” - Hotel oferuje pokoje 1, 2, 3 osobowe z pełnym węzłem sanitarnym, TV-SAT, telefon, organizacje imprez okolicznościowych - wesela, przyjęcia, bankiety, obsługę cateringową, salę restauracyjną na 60-80 osób, salę bankietową na 20 osób. Parking dla gości hotelowych znajduje się przed hotelem, a strzeżony około 300m od hotelu. Adres ul. Dworcowa 23, Tel. (+48) 056-686-02-12; tel./fax (+48) 056-686-44-21, <http://www.hotelcentralny.pl>

Cennik Usług hotelowych (2008):

Cena pokoju ze śniadaniem	
Pokój 1 - osobowy z łazienką	100,00
Pokój 1 - osobowy bez łazienki	65,00
Pokój 2 - osobowy z łazienką	130,00
Pokój 2 - osobowy bez łazienki	80,00
Pokój 3 - osobowy z łazienką	150,00
Pokój 4 - osobowy z łazienką	200,00
Studio	160,00
(do pojedynczego wykorzystania)	130,00
(3 os.)	180,00

"Hotel - ik" - Obiekt hotelarski położony w staromiejskiej strefie. Od chełmińskich plant oddziela go średniowieczny mur obronny. Chełmiński deptak i rozsiane na niewielkiej przestrzeni liczne zabytki tworzą wraz z zadbanymi terenami zieleni miejskiej niepowtarzalny klimat. Adres: ul. Podmurna 3, tel./fax (+48) 056-676-20-30, <http://www.hotelik.info>

Cennik Usług hotelowych (2008):

Cena pokoju ze śniadaniem	
Pokój 1 - osobowy	100,00
Pokój 2 - osobowy	140,00

Hotel "Karczma Chelmińska" - Hotel wraz z restauracją. Sąsiaduje z gotyckimi murami, kościołem Najświętszej Marii Panny i centralnym parkingiem. Ponadto hotel zapewnia przewodnika po Chelmie, z którym można zwiedzić miasto. Do dyspozycji: pokoje 1 - osob. (łóżko małżeńskie), 2 - osob., 4 osobowe, 1 apartament. Adres: ul. 22 Stycznia 1b, tel. (+48) 056-679-06-05, <http://www.karczmachelminska.pl>

Cennik Usług hotelowych (2008):

Cena pokoju ze śniadaniem	
Pokój 1 - osobowy	190,00
Pokój 2 – osobowy	240,00

„Gościniec pod Różą” - Obiekt posiada 23 miejsca noclegowe. Można wybrać między pokojem jednoosobowym, dwuosobowym lub trzyosobowym(również z balkonami). Obsługa przez wysoko wykwalifikowany personel. Cennik: ceny od 40 zł za dobę od osoby. Adres: ul. Prosta 3, tel. (+48) 056-692-10-55; fax (+48) 056-692-10-56, <http://www.gosciniiec-pod-roza.pl>; <http://www.gosciniiec-pod-roza.com>

Campingi

1) Camping nr 32, ul. gen. J. Jastrzębskiego 5, tel. +48 602 743 099 (Camping-ośrodek wypoczynkowy); tel./fax (+48) 056-679-02-35 (telefon do Europejskiego Centrum Wymiany Młodzieży na terenie campingu).[Http://www.fundacja.chelmno.info](http://www.fundacja.chelmno.info)

Inne miejsca noclegowe

Gospodarstwo Agroturystyczne "Górka", ul. Wybudowanie 1/7, kom. +48 887 373 709
<http://www.agrogorka.blog.onet.pl>. Oferta obejmuje: jazdę konną, imprezy okolicznościowe

Baza Gastronomiczna:

Restauracje :

“Starogród”w ECWM im. Kurta Schumachera, ul. gen. J. Jastrzębskiego 5, tel. (+48) 056-679-02-35 w.52

„**Centralna**”, ul. Dworcowa 23, tel. (+48) 056-686-02-12, www.hotelcentralny.pl

„**Karczma Chelmińska**“, ul. 22 Stycznia 1b, tel. (+48) 056-679-06-05; fax 056-686-37-57, www.karczmachelminska.pl

„**Spichlerz**”, ul. Biskupia, tel.(+48) 056-686-99-12

„**Relaks**” ul. Powstańców Wielkopolskich (za parkingiem), tel. (+48) 056-686-15-02

Kasyno, al. 3 Maja, tel. (+48) 056-677-32-87

Pizzerie :

Pizzeria/Restauracja “Mammarosa, ul. Prosta 10, tel.(+48) 056-676-14-30

Pizzeria „Vezuvio”, ul. Biskupia, tel.(+48) 056-686-90-92

"Pizza City"ul. Rynek 20, tel. (+48) 056-686-03-33

Bary:

"Rusalka", ul. Grudziądzka 9, tel. (+48) 056-686-13-60

Mini Bar, Rynek, tel. (+48) 056-676-28-27

"Lucy Luck", ul. Grudziądzka 2, tel. (+48)056-676-14-10

Życie kulturalne i imprezy cykliczne w Chełmnie.

Walentynki Chelmińskie" Obchody dnia Świętego Walentego (14 luty). W Chełmnie ten dzień obchodzony jest co roku szczególnie uroczysto, a to za sprawą przechowywanych od paru wieków w chełmińskiej Farze relikwii Świętego Walentego, które w dniu 14 lutego 2002 roku, po prawie 200 latach ponownie zostały wystawione. Z tej okazji 14 lutego organizowana jest uroczysta msza święta, podczas której wystawione są relikwie św. Walentego. Nie brakuje walentynkowych zabaw i konkursów, a cały Dzień Świętego Walentego kończy się na rynku koncertem zespołów muzycznych, podczas którego tradycyjnie na płycie rynku układane jest wielkie płonące serce z lampionów. Dodatkowo chełmińscy piekarze i cukiernicy przygotowują z tej okazji specjalne wypieki Bułeczki walentynkowe z lubczykiem oraz inne wyroby cukiernicze w kształcie serc.

Ogólnopolski Festiwal Piosenki Harcerskiej i Turystycznej "Scout&Tourist Song Festival"- (kwiecień) – impreza organizowana w porozumieniu z 49 Drużyną Harcerska z

Chełmna, Drzonowa i Unisławia. Przez kilka dni Chełmno staje się stolicą harcerzy. Festiwal podzielony jest na dwie kategorie: harcerska i szkolna

Letni Festiwal "Muzyka w zabytkach Chełmna" (czerwiec-wrzesień) - Festiwal skupia Wirtuozów z całej Polski.

"Chełmińskie Wieczory Organowe" (czerwiec-sierpień) - Impreza ciesząca się ogromną popularnością wśród mieszkańców miasta i turystów.

Festiwal Orkiestr Dętych (połowa czerwca) - "FESTIWAL ORKIESTR DĘTYCH" /czerwiec-lipiec/ - huczna zabawa połączona z prezentacją umiejętności zespołów podczas koncertów na scenach w różnych punktach miasta oraz wielkiej parady uczestników festiwalu.

"FESTIWAL PIOSENKI DZIECIĘCEJ I MŁODZIEŻOWEJ" /listopad/ - impreza ma na celu prezentację osiągnięć dzieci i młodzieży w dziedzinie muzyki, tak wokalnych jak i instrumentalnych. Poprzedzona jest eliminacjami na szczeblach gminnych.

"Dni Chełmna" m.in. "Noc Świętojańska", "Spotkanie z Duchem Bernarda" (24.06. - 2.07.) - Cykl imprez /koncerty, występy estradowe, przeglądy, festyny kulturalno-rekreacyjne, zawody sportowe, wystawy.

Odpust Chełmiński (1-2 lipca)- Imprezę "Dni Chełmna" zawsze kończy odpust chełmiński, podczas którego do naszego miasta przybywa wielu turystów. Występom artystycznym na scenach ustawianych w różnych punktach miasta towarzyszą wystawy, plenery, pikniki, zawody sportowe, koncerty i turnieje.

"Jarmark Jaszczurczy" połączony ze "Spotkaniami z Folklorem" (lipiec)- Główna część imprezy odbywa się na rynku i deptaku starego miasta w pobliżu malowniczo położonych, zabytkowych murów obronnych.

"Turniej Rycerski Bractw Zaprzyjaźnionych o "Złotą Jaszczurkę" (sierpień)- Zrzesza corocznie ponad 120 Rycerzy z 15 bractw z kraju. Podczas turnieju na terenie Rycerskiej Osady Średniowiecznej przy ul. Kościelnej odbywają się tradycyjne zmagania rycerskie.

Festiwal Piosenki Biesiadnej "Zatańczmy razem w Mieście Zakochanych" (sierpień) - Najlepsi wykonawcy otrzymują nagrodę główną: "Złoty Mikrofon Burmistrza Chełmna".

Spacerki po Chełmnie (cały sezon turystyczny) - odbywające się przez cały sezon turystyczny spacerki po Chełmnie z przewodnikiem. Jest to usługa przewodnicka, trwająca ok. 2 godzin.

Międzynarodowe Spotkania Chóralne - Chorus Culmensis (maj/czerwiec), impreza odbywająca się co 2 lata. Festiwal ma bardzo wysoki poziom artystyczny. Repertuar jest różnorodny, od muzyki dawnej, poprzez muzykę chóralną, świecką i religijną, ukraińskie piosenki ludowe po gospel i muzykę współczesną.

Złoty Jesienny Liść - Chełmińskie spotkania Klubów Seniora (październik) - Spotkania realizowane od 2004 roku, odbywają się na przełomie października i listopada. W tych dniach Chełmno staje się stolicą twórczości artystycznej klubów seniora działających w regionie.

Szlaki turystyczne:

Szlak Czerwony "Zamków i Martyrologi", 40 km, Trasa: Chełmno - Klamry (mogiła Polaków zamordowanych przez Niemców w 1939 roku, fort twierdzy Chełmno z XX wieku) - Rybieniec (dwór z XIX/XX w) - Stolno (fort twierdzy Chełmno z XX w) - Małe Czyste (fort twierdzy Chełmno z XX w) - Wielkie Czyste (kościół gotycki z XIII w) - Storlus (dwór klasycystyczny z XIX w) - Papowo Biskupie (ruiny zamku krzyżackiego i kościół gotycki z XIII/XIV w) - Wrocławki (zespół parkowo-dworski z XVIII/XIX w) - Dubielno (dwór z XIX w) - Lipienek (relikty zamku krzyżackiego z XIV wieku, dwór późnoklasycystyczny i park z XIX w) - Kornatowo.

Szlak Żółty "Rezerwatów" długość 46 km, Chełmno-Góra św. Wawrzyńca w Kałdusie (pierwsze Chełmno, grodzisko wczesnośredniowieczne z VII/XI w.; rezerwat stepowy m.in. ostnicy Jana, ostnicy włosowatej, pierwiosnka lekarska) - Starogród (miejsce drugiej lokacji Chełmna, kościół z XIII w., wzgórze po zamku krzyżackim) - Kiełp (dworek z XIX w.; fort twierdzy Chełmno z XX w.) - Zbocza Płutowskie (rezerwat stepowy: kserotermiczne zbiorowiska murowowe zaroślowe; miłek wiosenny, ostnica włosowata, ostnica Jana, zawilec wielokwiatowy) - Parów Płutowski (pomnik w miejscu kaźni Polaków pomordowanych przez hitlerowców w 1939 r.) - Płutowo (spichlerz z XIX w., dwór i park krajobrazowy z XIX w.,

15 gatunków drzew, w tym 200-letni cis pospolity) - Szymborno(zespół dworsko-parkowy z XIX w.)- Gołoty (stara karczma z XVIII w. pod nr 14; aleja 113 drzew objętych ochroną m.in. dęby, klony, jawory, jesiony) -Unisław (grodzisko wyżynne koliste, kościół gotycki z pocz. XIII w., wzgórze po zamku krzyżackim) - Raciniewo (zespół dworsko-parkowy z XIX w., 21 gatunków drzew m.in. paklon i jarzab szwecki)- Gzin (grodzisko z okresu kultury łużyckiej)- Linie (rezerwat torfowiskowy z brzozą karłowatą i sosną karłowatą)- Dąbrowa Chełmińska (kościół i dawny zajazd z XIX w., „Gapie Góry” - mogiły pomordowanych mieszkańców wsi w II wojnie światowej)- Reptowo (rezerwat ponad sosny i czapli siwej) - Mózgowina (grodzisko wczesnośredniowieczne)- Las Mariański (ochrona lasu grądowego)- Ostromecko (zespół 2 pałaców z XVI/VIII w. oraz z XIX w., park krajobrazowy w stylu angielskim z licznymi starodrzewami; kościół z XIV w., źródła wód alkalicznych, rezerwat przyrody dębowo-grabowy oraz roślina zdrojówka rutewkowata) - Wielka Kępa Ostromecka (rezerwat łągu wierzbowo-topolowego Bydgoszcz Fordon.

Szlak Niebieski "Mestwina" długość 10 km Chełmno- Głogówko Królewskie (nieliczne pozostałości budownictwa mennonickiego)- Żurawia Kępa - Świecie Zamek (ruiny zamku pokrzyżackiego i kościół farny gotycki z XIV w.)

Szlak Zielony "Starego Chełmna" długość 16 km Chełmno- Kępa Panieńska (rezerwat przyrody „Ostrów Panieński” łągu wiązowo-jesionowego z klonem polnym zw. paklonem)- J. Starogrodzkie - Góra św. Wawrzyńca- Starogród-Kałdus-Uśc –Chełmno

Szlak Czarny "Panoramy Chełmna" długość 8 km Chełmno, Uśc- Brzozowo- Osnowo- Dworzyska- Chełmno

Szlak Niebieski "Bierzgłowski" długość 20 km, Unisław-Zamek Bierzgłowski (zamek krzyżacki z XIV w.).

AGROTURYSTYKA W CHRYSZKOWIE I OKOLICACH

Specyficzne cechy wyróżniające ofertę agroturystyczną dla turystów wiążą się z:

1. Gospodarstwem rolnym:

Rytmem życia gospodarskiego

Obecnością zwierząt domowych

Świeżą żywnością pochodzącą z własnych upraw

Krajobrazem wiejskim

2. Bezpośrednim kontaktem z rodzina gospodarza

Możliwość poznawania zwyczajów rodziny
Gościnnością, nowymi znajomościami i przyjaźniami

3. Życiem wiejskim

Poznaniem kultury i zwyczajów, tradycji oraz historii wsi i regionu

4. Przestrzenią

Kontaktem z przyrodą

Swobodą poruszania się, ciszą

Możliwość rekreacji i sportu

Korzyści z agroturystyki dla gospodarstwa i wsi oraz turystów są obustronne (tab. nr...)

Dla gospodarstwa i wsi	Dla turystów
Wykorzystanie wolnych zasobów	Aktywny wypoczynek na wsi
Dodatkowy dochód	Poznanie cyklu produkcji żywności
Nowe miejsca pracy	Korzystanie ze świeżej żywności
Poprawa infrastruktury wiejskiej	Kontakt ze zwierzętami
Aktywizacja społeczności wiejskiej	Uczestniczenie w życiu gospodarstwa
Integracja środowiska wiejskiego	Bezpośredni kontakt z miejscową ludnością
Zachowanie dziedzictwa kulturowego wsi	Poznanie kultury regionu
Estetyzacja wsi	Zdobycie nowych umiejętności
Kontakt z innymi wzorcami kulturowymi	Rozwijanie zainteresowań
Rozwój osobowy mieszkańców	Bezpośredni kontakt z przyrodą

Źródło: Opracowanie własne inż. B. Błaszczyńska (KPODR)

Gospodarstwa agroturystyczne są tym elementem, który wpływa na decyzje turystów o wyborze tego a nie innego miejsca wypoczynku i spędzania wolnego czasu. Biorąc pod uwagę składniki produktu turystycznego (atrakcje i środowisko miejsca wypoczynku, infrastrukturę i usługi, dostępność, kuchnie są dobrą bazą dla ruchu turystycznego oraz cenę). Gospodarstwa agroturystyczne powinny oferować takie atrakcje, które będą przyciągały turystów. Niezwykle istotnym jest, by te atrakcje miały unikalny, wyjątkowy charakter. W miejscowości Chrystkowo funkcjonują obecnie dwa gospodarstwa agroturystyczne Państwa Elżbiety i Czesława Kwiatkowskich oraz Państwa Walokowiaków. Pierwsze usytuowane jest w bezpośrednim sąsiedztwie zabytkowej chaty w budynku gospodarczym (kowala), który był

częścią zagrody osadników olenderskich. Dysponuje niewielką bazą noclegową (pokoje gościnne dla 6 osób). Wyjątkowością oferty jest kuchnia oferująca dania osadników holenderskich z XVIII i XIX wieku, oparte na produktach pochodzących z własnego gospodarstwa jak i możliwość przygotowania dla zagranicznych grup turystycznych, „**wieczorów mennonickich**”, łączących historię mennonitów z dziedzictwem kulturowym (zał. nr 2) i kulinarnym.

Drugie gospodarstwo położone w otoczeniu malowniczego krajobrazu nadwiślańskiego oferuje specjały kuchni regionalnej i krótki pobyt w gospodarstwie wraz ze spacerami w Dolinie Wisły oraz miejscami noclegowymi dla dwóch osób.

W pobliżu miejscowości Chrystkowo usytuowane są również gospodarstwo agroturystyczne **Topolno – Chomiczówka**. Gospodarstwo to jest własnością Państwa Chomiczów, oferuje pokoje gościnne 2,3 4 osobowe oraz posiłki przygotowane z własnych produktów rolnych. Można tu przyjechać z przyczepą campingową lub namiotami oraz wędkować w pobliskim jeziorze Topolno.

***Gospodarstwo agroturystyczne „Eden” D. J. Trochowsy,** Kozłowo 37 (2 km od Świecia), 86-101 Świecie, telefon: (52) 33 16 276, Gospodarstwo oferuje wypoczynek aktywny. Główną atrakcją są konie "pod siodło". Na miejscu jest ujeżdżalnia z parkurem i ujeżdżalnia kryta. Prowadzimy jazdę konną dla początkujących i zaawansowanych. Oferta wakacji dla dzieci i młodzieży: zakwaterowanie (4 pokoje) - 12 osób), łazienka - prysznic, pełne wyżywienie obejmujące 4 posiłki), opieka wychowawcza, ubezpieczenie OC - w PZU, 2 jazdy konne dziennie - początkujący i zaawansowani (dwóch instruktorów)*

Model turystycznego zagospodarowania Nadwiślańskiej Wsi Turystycznej

Głównym założeniem koncepcji turystycznego zagospodarowania Chrystkowa pn. Nadwiślańska Wieś Mennonicka jest propozycja wprowadzenia nowych elementów zagospodarowania dla tej miejscowości wraz z nową ofertą turystyczną, których koncentrację przewiduje się **wokół zabytkowej chaty mennonickiej z 1770 roku** To ten obiekt wyróżniając się w krajobrazie nadwiślańskim wsi jest jej najcenniejszym i najbardziej atrakcyjnym walorem turystycznym, dokumentującym unikatową historię tej miejscowości.

Propozycja wprowadzenia nowych elementów zagospodarowania dla Chrystkowa i jego najbliższego otoczenia dotyczy **zwiększenia rangi turystycznej walorów** tej miejscowości

oraz **poprawy dostępności turystycznej**. Dla osiągnięcia tych celów zaleca się następujące działania:

- przeprowadzenie prac remontowych i konserwatorskich zabytkowej chaty mennonickiej wraz z wyposażeniem jej wewnątrz w przedmioty użytkowe nawiązujące do życia osadników z VIII i XIX wieku
- odtworzenia dwóch z nieistniejących budynków z dawnego układu zabudowy zagrody tj. kuźni i wozowni. Po odbudowaniu kuźni i jej wyposażeniu budynek ten powinien służyć pokazom kucia przedmiotów użytkowych i ozdobnych dla turystów. Wozownia wyposażona w bryczkę i zaprzęg przeznaczona powinna być na turystyczne w malowniczym krajobrazie nadwiślańskim.
- wykorzystania odtworzonego budynku suszarni owoców na przygotowanie suszu i jego sprzedaż dla turystów ; *(7ca 2 melinawy)*
- wyeksponowanie różnych aspektów życia osadników przez organizowanie pokazów w chacie oraz powiększenie obecnej skromnej kolekcji prezentującej życie osadników,
- wykonanie turystycznej tablicy informacyjnej, usytuowanej obok chaty; zawierającej szczegółowe informacje o dziedzictwie kulturowym wsi walorach trasach turystycznych, bazie noclegowej i żywieniowej, imprezach turystycznych, w najbliższej okolicy (**Festiwal Smaku w Grucznie - sierpień, Święto Śliwki w Strzelcach Dolnych - wrzesień**) oraz tablic w miejscowościach Niedźwiedź i Kosowo dokumentujących ponad 200 – letnie osadnictwo holenderskie.
- wykonanie wizualnie takich samych tablic kierunkowych, identyfikujących Chrystkowo z Nadwiślańską Wsią Mennonicką, od strony drogi krajowej S-5 w miejscowości Zbrachlin; w miejscowości Aleksandrowo – droga w kierunku Strzelc Dolnych, w miejscowości Włóki przy trasie krajowej 05, zjazd w kierunku Topolno oraz w dzielnicy Bydgoszczy Fordon - droga przez Strzelce Dolne, Topolno, a także w bezpośrednim wjeździe do Chrystkowa; droga Topolno-Gruczno (zał. nr 3, mapa);

-oznakowanie widokowej trasy dojazdowej do Chrystkowa od strony Bydgoszcz-Fordon wraz z urządzeniem punktu widokowego w miejscowości Kozielec i niewielkiego parkingu dla autokarów,

-umożliwienie turystom dłuższego pobytu w Chrystkowie w tym szczególnie turystom holenderskim zainteresowanych ponad 200-letnią historią życia osadników w tej miejscowości i otoczeniu (Niedźwiedź, Kosowo, Topolenek) - zagospodarowanie terenów w pobliżu chaty w nowoczesny camping i dla turystyki carawaningowej, przy wzroście ruchu turystycznego, zwiększenie bazy gastronomicznej poprzez budowę w miejscowości Kozielec „Karczmy Flisackiej”.

Propozycja **nowej oferty turystycznej dla Chrystkowa** zrywa z dotychczasowymi sposobami udostępniania zabytkowej chaty, realizowanych w ramach dodatkowych zajęć przez pracowników Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego .

Zaleca się przygotowanie nowej oferty w oparciu o następujące elementy;

- wprowadzenie profesjonalnego przewodnictwa po chacie i jej otoczenia (osoby oprowadzające w strojach z VIII i XIX wieku;
- przygotowanie stałych w kalendarzu imprez turystycznych, propozycji związanych z dziedzictwem kulturowym menonitów atrakcyjnych dla turystów tj. „**Wieczorów Mennonickich**” oferowanych grupom turystycznym oraz „**Weekendu Mennonickiego**”; - dużej imprezy ponadregionalnej, promującej Chrystkowo jako „**Nadwiślańską Wieś Mennonicką**”,
- przygotowanie polityki informacyjnej: w promocji „Wsi” plakatów z zapowiedziami imprez informatorów turystycznych, wykorzystanie internetu: założenie strony o Chrystkowie z aktualnymi danymi, udział w programach informacyjnych, konkursach, targach,
- organizowanie tematycznych konferencji, sympozjów plenerów artystycznych szkoleń, warsztatów związanych z mennonicką historią w zabytkowej chacie

- promocja produktów kulinarnych związanych z dziedzictwem menonitów (załącznik nr 4) oraz ich degustacja i zakup w przygotowanej specjalnie dla nich **Spizarni Mennonickiej**,

- przygotowanie pamiątek i ich sprzedaż dla turystów nawiązujących do historii osadnictwa holenderskiego,

-wprowadzenie stałych propozycji do gospodarstw agroturystycznych cech wyróżniających miejscowość jak kuchnia mennonicka oraz „**Wieczorów mennonickich**” dla turystów.

Realizację zadań związanych z wprowadzeniem nowych elementów zagospodarowania turystycznego proponuje się ze środków finansowych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007/2013, z Osi Priorytetowej nr 6 „**Wsparcie dla turystyki**”.

Natomiast realizację zadań związanych z nową ofertą turystyczną proponuje się przez wprowadzenie zmian w dotychczasowym zarządzaniu obiektem zabytkowym – chatą: podniesienie dotychczasowej rangi turystycznej i historycznej (nadanie statusu obiektu muzealnego) oraz jego promocję w wymiarze krajowym i europejskim.

dr M. Dolecki